

Loose Ends in the Cognitive Study of Religion and Culture

(6.–7. listopadu 2009, Brno)

Vojtěch Kaše, FF MU, Ústav religionistiky

Ve dnech 6. a 7. listopadu proběhla v zasedací místnosti děkanátu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity mezinárodní konference věnující se kognitivnímu přístupu při studiu kultury a především náboženství, kterou uspořádala Česká společnost pro kognitivní studium kultury v čele se svým předsedou Alešem Chalupou ve spolupráci s Českou společností pro religionistiku. Nejváženějšími hosty byli nepochybně klíčoví řečníci Armin W. Geertz a Jesper Sørensen z Aarhuské univerzity v Dánsku.¹ O kognitivním přístupu v religionistice už toho bylo na stránkách *Sacra* napsáno poměrně hodně.² Proto se zde pokusím pouze o maximálně stručné nastínění obsahů většiny příspěvků.

Po krátkém uvítání na půdě Masarykovy univerzity, kterého se za brněnský Ústav religionistiky ujal David Zbíral, následovala přednáška prvního očekávaného hosta, Armina W. Geertze, s názvem *Too Much Mind and Not Enough Brain, Body and Culture: On What Needs to Be Done in the Cognitive Science of Religion*. Geertz se zhruba v hodinovém příspěvku zhostil úkolu uvést účastníky konference do kognitivní perspektivy v celé její šíři. Poukázal na nezbytnou interdisciplinaritu tohoto přístupu a představil nejdůležitější úkoly, které je třeba řešit. Jeho příspěvek tak bylo možné chápat i jako zásadní povzbuzení k další práci a měl snad i ulehčit vymezování pole působnosti dalším řečníkům. Těch bylo první den ještě osm.

Poměrně hojná byla účast Poláků. S příspěvkem jich dorazilo pět, z pracovišť různého zaměření ze tří různých univerzit. Ukázalo se tak, že v zemi s jediným sekulárním religionistickým pracovištěm je o současné vědecké přístupy zájem. Nejvíce mě zaujal příspěvek Konrada Talmonta-Kaminského, který z pozic filozofa vědy načrtnul způsob, jak sloučit Boyerův výklad nadpřirozených bytostí s evolucionismem Davida Sloana Wilsona, který se hodí spíše k popisu vzniku ideologií. Talmont-Kaminski byl také patrně spolu s Geertzem a Sørensenem nejživějším diskutérem.

Značné rozpaky vyvolalo vystoupení Adama Anczyka. Ten se nejprve charakterizoval jako fanoušek Pascala Boyera, načež poreferoval o svém „boyerovském“ výzkumu v Polsku, který předložil k diskuzi. Očekávané reakce se ale nedočkal a znatelně roztrpčen konferenci během několika minut opustil. Účastníci se tak na jeho nepochopený příspěvek už doptat nemohli.

¹ Během jejich návštěvy s nimi redakce *Sacra* uspořádala rozhovory, jejichž první část toto číslo také přináší.

² Poprvé se lze o kognitivní religionistice dočíst v *Sacra aneb Rukověť religionisty* IV/2, kde je uveřejněna zpráva z návštěvy Luthera H. Martina, během níž v říjnu 2006 na Ústavu religionistiky vyučoval kurz Cognitive Science of Religion, a také velmi zajímavé interview s tímto významným představitelem světové religionistiky. Radu studií zabírajících se tímto přístupem pak obsahují především obě čísla ročníku 2008.

Z účastníků z brněnského Ústavu religionistiky nastínil nejprve Jakub Cigán základní problémy vědeckého uchopení konvertitou líčené konverze. Později poukázala na problémy podobné závažnosti při zkoumání buddhistické meditace ve svém příspěvku Silvie Kotherová, když zdůraznila neuspokojivost fenomenologické interpretace a nastínila na tomto poli možnost využití kognitivního přístupu.³ Jan Krátký pro změnu přesunul pozornost zúčastněných k metodologickým problémům studia materiální kultury, přičemž nabídl určité řešení tradiční distinkce mezi pragmatickým a symbolickým významem. Po příspěvcích následovala společná večere o mnoha chodech, která umožnila důkladné naplnění nejen žaludků, ale i druhé funkce každé konference, totiž neformální výměnu zkušeností a kontaktů.

Druhý den zahájil Jesper Sørensen velmi živou a poutavou přednáškou s názvem *Cognition, Evolution and Historiography: How Evolutionary and Cognitive Theory Can Help Historical Studies of Religion*. „Manuál“ kognitivní metodologie ale v této přednášce historikovi náboženství nenabídl, jak si trefným dotazem ověřil David Zbiral. Následně konkrétní aplikaci na historický fenomén nabídl ve svém příspěvku Aleš Chalupa, když se na základě určité psychologické typologie pokusil identifikovat mentální stavy, které si navozovaly Pýthie z věštírny v Delfách. Vladimír Bahna poté předložil úvahu nad teoriemi rituálu, mýtu a jejich propojení, přičemž se kriticky dotkl Sørensenovy koncepce. V kritickém duchu se pak nesly především závěrečné dva příspěvky.

Nejprve Eva Klocová poukázala na současnou nedostatečnost kognitivního přístupu v tom smyslu, že se soustředí pouze na úzký výsek mnohem širší problematiky, a nemůže tak nabídnout uspokojivou obecnou definici náboženství. Na to volně navázal Radek Kundt, když v závěrečném příspěvku zdůraznil stálou nesouměřitelnost funkcionální roviny kognitivních procesů na jedné straně a myšlenkových obsahů na straně druhé. Kognitivní religionistika se s pomocí svého vysvětlujícího přístupu zabývá pouze první rovinou. Proto se nabízí otázka: Není tato snaha o vybudování religionistiky na způsob „tvrdé vědy“ návratem někam zpět? Pokud ne, co vlastně kognitivní přístup religionistice doposud přinesl kromě otevření nových otázek? Snad pouze tyto otázky, i to lze považovat za neopominutelné pozitivum. Jejich řešení je rozhodně nemalým úkolem pro další generaci badatelů, která se podle všeho kolem České společnosti pro kognitivní studium kultury formuje.

Po technické stránce proběhla konference hladce.⁴ I díky tomu je možné doufat v budoucí spolupráci jak s Aarhusem, tak např. s případnou institucí na polské straně. Je navíc třeba počítat se vzrůstajícím zájmem o daný přístup u nastupující generace domácích studentů. Pro ni může být zvláště atraktivní v humanitních oborech nevidaná čerstvost klíčových publikací, které většinou vznikly až po přelomu letopočtu. Kognitivní přístup se tak do budoucna může stát východiskem pro vědeckou diskuzi, kterou v české religionistice postrádá Břetislav Horyna.⁵ Domnívám se však, že se tak stane pouze tehdy, nabídne-li kognitivní religionistika

³ Oba již práce na dané téma publikovali: Cigán, J. 2008. „Nevyhnutelnost kognitivního přístupu (nielen) při štúdiu náboženskej konverzie.“ *Sacra* VI/2, 51–70; Kotherová, S. 2008. „Jak zkoumat meditaci? Co například kognitivní věda?“ *Sacra* VI/2, 85–97. Tyto texty mohou též posloužit jako základní úvod do problematiky kognitivní religionistiky ve slovenštině a češtině.

⁴ Účastnil jsem se jí jako technický pomocník a o žádné komplikaci nevím.

⁵ Horyna, B. 2007. „Kulturní věda – další dilema religionistiky.“ *Religio* 15/1, 12; srov. Blaško, J. 2007. „Symbolization in Religion, Cognition and Culture.“ *Sacra* V/2, 188.

nějaký základní „manuál“, který umožní aplikaci jejích metod na historické fenomény badatelům, kteří se na teorii kognitivních věd nesespecializují. V opačném případě totiž hrozí, že se sice budou v rámci kognitivní religionistiky odehrávat zajímavé diskuze, budou ale přístupné pouze kognitivistům specialistům.